

Kształtowanie sprawności moralnych, red. Anna Jazukiewicz, Iwona Jazukiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2017, ss. 254. ISBN: 978-83-7972-098-9.

W roku 2017 ukazała się książka pod redakcją Anny Jazukiewicz i Iwony Jazukiewicz zatytułowana *Kształtowanie sprawności moralnych*. Wpisuje się ona w obszar wychowania moralnego i badań dotyczących rozwoju moralnego człowieka oraz możliwości wspomagania owego rozwoju. Człowiek jest bowiem istotą dynamiczną. Jego rozwój, dokonujący się w trakcie całego życia, obejmuje również kwestię moralności. Stąd zagadnienie moralności, a dokładniej sprawności moralnej, osadzone jest w kontekście pedagogicznym.

Kształtowanie sprawności moralnych ma na celu pozytywne następstwa w postaci dokonywanych właściwych wyborów w życiu, postępowania moralnie dobrego, łatwości (sprawności) takiego postępowania, a w efekcie – stawania się dobrym, coraz lepszym, człowiekiem. Jak wskazuje Jan Paweł II, sprawnością moralną jest „to, przez co człowiek staje się dobry jako człowiek” (*Laborem Exercens*, nr 9). Chodzi bowiem o to, aby człowiek, w perspektywie integralnego rozwoju, dążył do doskonałości zgodnie ze swoją naturą. „W wychowaniu (...) chodzi o to, aby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem, o to, aby bardziej był, a nie tylko więcej miał – aby więc poprzez wszystko co ma, co posiada, umiał bardziej i pełniej być człowiekiem – to znaczy, aby również umiał bardziej być nie tylko z drugim, ale także dla drugich” (Jan Paweł II, Przemówienie w siedzibie UNESCO (2.06.1980)).

W tej perspektywie oraz w obliczu zmieniających się uwarunkowań społeczno-kulturowych, ciągle aktualne i konieczne jest podejmowanie działań wychowawczych celem kształtowania sprawności moralnych. Nowe uwarunkowania obligują do reagowania na rozmaite sytuacje, a także do adekwatnego działania, jak również przewidywania i przygotowywania się do owych sytuacji. Ciągle potrzeba poszukiwać nowych, adekwatnych do danej sytuacji, sposobów wychowania. W ten obszar poszukiwań wpisuje się omawiane opracowanie zbiorowe, które jest zbiorem ważnych i aktualnych wątków kształtowania sprawności moralnych współczesnego człowieka.

W książce tej znajduje się dwanaście tekstów. Artykuł otwierający, autorstwa Haliny Gajdamowicz, nosi tytuł *Kształtowanie sprawności moralnych (cnót) istotą procesu wychowania moralnego*. Tekst ten stanowi dobre wprowadzenie do rozważań na temat sprawności moralnych do wzrastania w cnocie. Autorka z perspektywy pedagogicznej dokonuje dość wnikliwej analizy samego pojęcia „wychowanie”. Wskazuje na istotne pojęcia aksjologicznego wymiaru wychowania, wartości i prawdy aksjologicznej. W tym kontekście trafnie wykazuje i uzasadnia wychowawczy sens kształtowania sprawności moralnych. W konsekwencji uznaje jednocześnie owe sprawności za nieodzowne w dochodzeniu do prawdy o wartościach. Prawda aksjologiczna i sprawność zgodnych z nią działań są samą istotą wychowania, a zatem winny stanowić podstawę wszelkich działań wychowawczych. W ten sposób całość tekstu dobrze wpisuje się w nurt teologii procesu wychowania personalistycznego reprezentowanego np. przez Jacka Woronieckiego, Karola Wojtyłę, Mieczysława Krąpca i innych.

W drugim tekście Jacek Śliwak, Józef Partyka, Beata Zarzycka i Paweł Łobaczewski podejmują istotny społecznie problem makiawelizmu. W artykule pt. *Makiawelizm a relacje interpersonalne, czyli jak manipulowanie ludźmi wpływa na stosunki międzyludzkie* prezentują wyniki przeprowadzonych badań empirycznych. Dowodzą, że makiawelizm utrudnia kontakty międzyludzkie. Jak wynika z badań, wysoki poziom makiawelizmu ma związek z negatywnymi relacjami interpersonalnymi. Natomiast osoba z niskim wskaźnikiem makiawelizmu uzyskuje wyższe wyniki w pozytywnych relacjach interpersonalnych.

Kolejny artykuł nosi tytuł *Rola karania i nagradzania w kształtowaniu sprawności moralnych*. Autorka, Ewa Miśkowicz, uznaje karę i nagrodę za nieodzowny element wychowania jako wzmocnienie pozytywne lub negatywne. Wskazuje również na skuteczność karania i nagradzania, którą uzależnia jednak od umiejętności właściwego ich stosowania. Przedstawia też warunki takiego właściwego stosowania celem prawidłowego i skutecznego wychowania moralnego, kształtowania sprawności moralnych, łatwego rozróżniania dobra i zła i świadomego wybierania dobra.

Następny artykuł nosi tytuł: *Rozwijanie sprawności moralnych w świetle wypowiedzi autobiograficznych studentów* i jest autorstwa Violetty Rodek. Autorka, na podstawie jakościowych badań, których przedmiotem jest autoedukacja studentów, dokonuje analizy ich opinii. Ukazuje formułowane przez studentów cele dotyczące sprawności moralnych oraz podejmowane przez nich działania na rzecz urzeczywistniania tych celów. Wyprowadza wniosek, że osoby badane rzadko podejmują autoedukację ukierunkowaną na rozwijanie sprawności moralnych. Niepokojący jest fakt, iż osoby, które uczestniczyły w fakultecie na temat pracy nad sobą, w zakresie którego miały możliwość rozwijania umiejętności związanych z poznawaniem samych siebie oraz planowaniem pracy nad własnym rozwojem, miały mimo to trudności w sprecyzowaniu działań w tym zakresie. Zdaniem Autorki, ta sytuacja obliuguje do podejmowania większych wysiłków wychowawczych w podejmowanym w tytule książki obszarze.

Kolejny artykuł jest zatytułowany *Starość i dojrzałość moralna w ujęciu Arystotelesa*. Katarzyna Uzar-Szcześniak trafnie wskazuje w nim na trudny proces rozwoju duchowego, w tym moralnego, jako istotnego wymiaru samowychowania. Opiera się w swoich wywodach głównie na etyce Arystotelesa (2011) jako źródle bogactwa refleksji nad moralnością, rozwojem moralnym, dojrzałości moralnej, ale również nad starością.

W kolejnych dwóch artykułach Anna Ziółkowska przedstawia z perspektywy psychologicznej zagadnienia współczucia i empatii. Zwraca uwagę na konieczność poszerzonych badań w zakresie lepszego zrozumienia procesów, w których człowiek może w pełni rozwijać swój potencjał. Do poczucia szczęścia i spełnienia nie wystarczy bowiem brak negatywnych stanów emocjonalnych, lecz konieczne są uczucia subiektywnego przeżywania szczęścia. Ma tu istotne znaczenie współczucie i empatia. Jak podaje Autorka, jest możliwe ich rozwijanie i ćwiczenie, co ma związek z aktywizowaniem pewnych obszarów w mózgu. Potwierdza ona tym samym zasadność i wartość tworzenia programów psychoedukacyjnych, w których zwłaszcza młodzi ludzie mogą rozwijać kompetencje społeczne, aby zapobiegać w ten sposób brakom współczucia i empatii.

Następnie zespół psychologów w składzie: Małgorzata Szcześniak, Joanna Król, Roman Szałachowski, Laura Kaliczyńska i Luiza Tabosa, w artykule *Psychologiczne wyznaczniki przebaczenia – badania empiryczne*, podejmuje tematykę przebaczenia jako ważnego przejawu rozwoju sprawności moralnych. Autorzy podjęli próbę określenia hipotetycznych wyznaczników przebaczenia. W szerokich i rzetelnie opisanych badaniach skoncentrowano się na cnocie wdzięczności oraz orientacji pozytywnej. Na podstawie analizy wyników badań potwierdzono, że osoby dostrzegające wokół siebie dobro i mające postawę wdzięczności za to dobro przejawiają większą zdolność do przebaczenia. Taką cechę dostrzeżono również u osób optymistycznie nastawionych do życia. Wskazano jednocześnie na praktyczne konsekwencje przeprowadzonych badań, zarówno wychowawcze, jak i kliniczne.

Katarzyna Wiszniowska podejmuje zaś refleksję nad ciekawą tematyką uczciwości. W artykule pt. *Uczciwość w wychowaniu rodzinnym w rodzinach zastępczych* wskazuje na znaczenie tej sprawności moralnej zarówno w kontekście indywidualnym, jak i społecznym. Omawia metody wychowania, których wykorzystywanie ma na celu kształtowanie w wychowanku uczciwości. Zaznacza trudną rolę rodziców w procesie wychowania. Przedstawia także modele wychowawcze w rodzinach zastępczych.

Trudne dzieło wychowania jest również przedmiotem analiz w kolejnym tekście, zatytułowanym *Kształtowanie poczucia własnej wartości u dzieci jako istotna umiejętność wychowawcza*. Katarzyna Mozgawa charakteryzuje sześć filarów poczucia własnej wartości: życie świadome, samoakceptację, odpowiedzialność za siebie, asertywność, życie celowe, prawość. Autorka podkreśla, że poczucie własnej wartości i proces jego kształtowania mają wpływ na kierunek życia dziecka w kolejnych fazach jego rozwoju i w życiu dorosłym, a także na jakość jego życia. Wskazuje również na konieczność

umiejętności wychowawcy, które sprzyjają zadaniu kształtowania u dziecka poczucia własnej wartości, szczególnie chodzi o umiejętności z zakresu komunikacji, stymulacji rozwoju dziecka oraz dostosowania opieki i metod wychowawczych do wieku dziecka. W tej ostatniej kwestii nie jest to określenie dość precyzyjne. Nie tyle bowiem chodzi o wiek dziecka, co raczej o stan jego rozwoju i możliwości percepcyjnych. W tej kwestii konieczne jest podejście podmiotowe, indywidualne do konkretnego dziecka, albowiem każde dziecko jest inne i nie zawsze, gdy dziecko osiągnie określony wiek, optymalne będzie stosowanie wobec niego takich samych metod wychowawczych jak do większości dzieci w tym samym wieku.

Następny artykuł w omawianej książce to tekst Pawła Maciąga *Cogitationis poenam nemo patitur? O kształtowaniu sprawności moralnych przez sztukę*, dotyczący wychowawczej funkcji sztuki. Dzieło sztuki wywiera na człowieka wpływ nie tylko w wymiarze estetycznym, ale ma także znaczenie w procesie kształtowania cech osobowości, również w zakresie postawy moralnej. Do tego, aby dane dzieło sztuki mogło pełnić taką funkcję, potrzebne jest jego objaśnienie celem wydobycia jego głębokiego sensu.

Ostatni tekst, autorstwa Mateusza Obrębskiego, jest zatytułowany *Wpływ autorytetu dorosłych na wychowanie dzieci i młodzieży*. Autorytet jest tu ukazany jako istotny warunek sprzyjający kształtowaniu sprawności moralnych. Na podstawie danych empirycznych, pochodzących z badań własnych, Autor wskazuje na najbardziej doceniane przez młodych ludzi wartości. Zwraca jednocześnie uwagę na istotną rolę autorytetu w wychowaniu i kształtowaniu sprawności moralnych, wskazując na potencjał wychowawczy autorytetu.

Podsumowując całość omawianej pracy zbiorowej, należy stwierdzić, że treści w niej zawarte są bardzo aktualne, dotyczą bowiem istotnego zagadnienia wychowania moralnego ze szczególnym uwzględnieniem wzrastania w życiu cnotliwym, do którego warto nawiązywać w opracowaniach naukowych, prowadzić badania w tym obszarze i zwracać na ten aspekt wychowania szczególną uwagę w czasach współczesnych.

Książka zawiera interdyscyplinarne ujęcie tytułowej problematyki. Z pewnością poszerza to grono jej odbiorców. Podkreślane jest w niej istotne znaczenie sprawności dobrego moralnie postępowania. Zawiera ona elementy teoretyczne oraz badawcze sytuacji różnych aspektów sprawności moralnych w czasach współczesnych. Poszczególne teksty skłaniają do pogłębionej refleksji nad tym wyzwaniem wychowawczym.

Całość opracowania uzmysławia potrzebę odnowy kształtowania sprawności moralnych oraz pogłębionej refleksji naukowej nad tą tematyką. Warto zatem zapoznać się z tym zbiorem różnych tekstów, przemyśleć zawarte w nim treści, aby podejmować dalsze badania naukowe w tym zakresie, a w wymiarze praktycznym starać się owe przemyślenia i wnioski wykorzystywać w konkretnych działaniach dydaktyczno-wychowawczych. Omawiana książka może zatem służyć pomocą w refleksji naukowej, ale jej adresatami mogą być również nauczyciele, duszpasterze, katecheci, studenci pedagogiki, teologii, a także ci wszyscy, którzy są zainteresowani tą tematyką lub szeroko pojętym wychowaniem.

Dariusz Adamczyk

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ORCID ID: 0000-0002-3083-559X

DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2020.2.12>